

УДК 628.1 [644.6]

Т. М. Сугак,
аспірант, ВНЗ «Національна академія управління»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

Т. М. Sugak
Postgraduate -PhD program, National Academy of Management

ESTIMATION OF EFFICIENCY OF THE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF CENTRAL WATER SUPPLY AND SEWERAGE

Стаття присвячена питанню оцінки ефективності діяльності підприємств водопостачання та водовідведення. Встановлено, що ефективне управління комунальними підприємствами в сучасних умовах глобалізації вимагає використання якісно нових, науково обґрунтованих підходів щодо механізму оцінки ефективності їх діяльності. Розглянуто залежність діяльності підприємств водопостачання та водовідведення від достатнього фінансування. Встановлено, що невирішеними є питання, які стосуються методологічних підходів до формування єдиного механізму оцінки ефективності діяльності підприємств сфери централізованого водопостачання та водовідведення. Визначено основні показники ефективної діяльності підприємств. Рекомендовано використання показників трьох груп: економічні, технологічні та соціальні для оцінки ефективності діяльності підприємств сфери централізованого водопостачання та водовідведення. Запропоновано на основі результатів оцінки ефективності діяльності підприємств розробити стратегію розвитку всієї сфери водопостачання та водовідведення.

The article is devoted to the definition of a single mechanism for assessing the efficiency of enterprises in the sphere of centralized water supply and sewerage. It is established that effective management of communal enterprises in the current conditions of globalization requires the use of qualitatively new, scientifically grounded approaches to the mechanism for assessing the effectiveness of their activities. An important goal of reforming water supply and wastewater companies is the stable functioning of this area, it is possible under conditions of sufficient financing and effective activity of economic entities. Centralized water supply and sewage enterprises have development peculiarities such as: the enterprises belong to the communal or state ownership form and occupy a monopoly position on the market; the state carries out regulatory policy, but the law does not effectively regulate the activities of such enterprises; outdated fixed assets and high accident rates of most water supply networks requiring significant investment; investment attractiveness of the water supply and sewage sector; low solvency of citizens. Enterprises are working in fact surviving, their own funding is enough only to solve the urgent problems and the ongoing repair of water supply networks. The objective assessment of the efficiency of utilities activities is extremely important, since it characterizes the success of enterprise management, promotes accessibility and quality of services, forms the economic growth of the region and justifies the feasibility of investments. The basic indicators of effective activity of enterprises are determined. It is recommended to use indicators of three groups: economic, technological and social to assess the efficiency of enterprises in the sphere of centralized water

supply and drainage. It is established that issues of methodological approaches to the formation of a unified mechanism for assessing the efficiency of enterprises in the sphere of centralized water supply and drainage are not resolved.

It is proposed on the basis of the results of the assessment of the efficiency of enterprises to develop a strategy for the development of the entire water supply and sewage system.

Ключові слова: *централізоване водопостачання та водовідведення, оцінка ефективності діяльності підприємства, стратегія розвитку, соціальна ефективність, модернізація, інвестиції.*

Keywords: *water supply and sewage system, estimation of enterprise activity efficiency, development strategy, social efficiency, modernization of enterprises, investments.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови економіки України та процесів децентралізації влади, особливо нагальним питанням постала проблема самодостатності місцевого самоврядування, зокрема, наскільки збільшаться виплати з місцевих бюджетів і чи покриють вони відповідні видатки. Оскільки фінансування оновлення основних засобів комунальних підприємств здійснюється за рахунок амортизаційних відрахувань та доходів, які використовують також на поточні ремонти, закупку необхідних матеріалів та оплату за електроенергію, заробітну плату, податки та інше, то коштів на модернізацію та оновлення водопровідних мереж підприємствам не вистачає. Відповідно до цього є необхідність залучати кошти місцевих чи державних бюджетів, або приватні інвестиції чи міжнародні кредити. У зв'язку із цим постає питання пошуку нових механізмів і ресурсів, здатних забезпечити сталий розвиток місцевих громад, та оптимальних форм і методів управління комунальними підприємствами.

Так як підприємства централізованого водопостачання та водовідведення відносяться до неvirробничого сектору економіки, то їм складно балансувати між економічною доцільністю та соціальною необхідністю. Тобто, встановлюючи нові тарифи на водопостачання та водовідведення необхідно враховувати як прибутки цих підприємств, так і доступність та якість цих послуг для споживачів. Так, в законі України «Про Національну комісію, що визначає державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» зазначено, що державне регулювання здійснюється з метою досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що проводять діяльність у сфері централізованого водопостачання та водовідведення і держави [1]. Отже, наразі ефективне управління комунальними підприємствами в сучасних умовах глобалізації вимагає використання якісно нових, науково обґрунтованих підходів щодо механізму оцінки ефективності їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему оцінки ефективності діяльності та фінансового забезпечення підприємств водопостачання розглядали у своїх роботах такі відомі вчені: І.І. Андросчук, В. М. Варганян, С.В. Гавриличенко, С.П. Гнатенко, Говорушко Т.А., В.А. Голян, А.В. Дем'янюк, О.Р. Квасовський, О.П. Кириленко, Н.І. Клімаш, О.Р. Кондрашихін, С.М. Пилипенко, В.В. Перевознюк, М. Хвесик.

Метою статті є визначення єдиного механізму оцінки ефективності діяльності підприємств сфери централізованого водопостачання та водовідведення.

Виділення невирішених досі питань загальної проблеми. Залишаються невирішеними питання, що стосуються методологічних підходів до формування єдиного механізму оцінки ефективності діяльності підприємств сфери централізованого водопостачання та водовідведення. Не відпрацьовані всі концептуальні питання по створенню стратегії розвитку сфери централізованого водопостачання та водовідведення.

Вклад основного матеріалу. Важливою метою реформування підприємств водопостачання та водовідведення є стабільне функціонування цієї сфери, це можливо за умов достатнього фінансування та ефективної діяльності господарюючих суб'єктів. Підприємства централізованого водопостачання та водовідведення мають особливості розвитку такі як: підприємства належать до комунальної чи державної форми власності та займають монопольне становище на ринку; держава проводить регуляторну політику, але при цьому законодавство неефективно регулює діяльність таких підприємств; застарілі основні фонди та висока аварійність більшості водопровідних мереж, які потребують значних капіталовкладень; інвестиційна непривабливість сфери водопостачання та водовідведення; низька платоспроможність громадян; значні втрати води внаслідок необлікованого споживання; використання енергоємного обладнання; незбалансована система управління підприємствами. Наразі, відповідно до цих особливостей та основних проблем галузі, підприємства працюють фактично виживаючи, власного фінансування вистачає лише для вирішення нагальних проблем та поточного ремонту водопровідних мереж. Від правильності прийняття стратегічних рішень залежить саме існування підприємств сфери водопостачання та водовідведення, тому важливо вибрати найбільш підходящі методи оцінки ефективності функціонування для окремо взятого підприємства.

Під поняттям економічна ефективність розуміють співвідношення витрат матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів і праці до кінцевого результату отриманого прибутку. Деякі науковці трактують дещо по іншому, так Сурмін Ю.П. ефективність визначає, як показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей [14], а Саблук П.Т. вважає, що критерій ефективності завжди показує співвідношення результатів до витрат [13]. Караман М.М. стверджує, що економічна ефективність – це

співвідношення отриманого результату і всіма витратами праці і використаних коштів на його виробництво [7]. Таким чином, узагальнюючи визначення науковців, ефективність це співвідношення двох величин - результатів діяльності та кількості витрачених ресурсів. Але поняття ефективної діяльності комунальних підприємств відрізняється від поняття економічної ефективності приватних підприємств. Зазвичай, ефективність діяльності приватних підприємств оцінюють за результатами діяльності, такими як прибутковність та рентабельність майна чи бізнесу у цілому. Підприємства комунальної власності необхідно оцінювати не лише за економічною ефективністю, але і соціальною, тобто, визначати ефективність діяльності комунального підприємства з точки зору інтересів відповідної територіальної громади, яка є власником його активів. Адже, соціальна ефективність це— відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства. Соціальна ефективність є, по суті, похідною від економічної ефективності. Вона, за однакових інших умов, буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності досягнуто. У водопостачанні це цілодобове отримання якісних послуг, які сприяють покращенням життєвих умов громадян. Для повної оцінки ефективної діяльності підприємств необхідно розглянути і технічні показники, чи відбуваються технологічні зміни на підприємстві, чи застосовуються інновації, або, навпаки, основні фонди зношуються, мережі водопроводів та водовідведення перебувають в аварійному стані і не відновлюються, загрожуючи зупинкою підприємства. Таким чином для повної оцінки ефективності діяльності комунальних підприємств водопостачання та водовідведення потрібно застосовуватися три підходи: економічний, соціальний та технічний.

В економічній теорії та практиці існує цілий ряд показників, які дозволяють проаналізувати економічну ефективність, соціальну та технічну діяльність підприємства, але слід обрати найбільш прийнятні з них для комунальних підприємств сфери водопостачання та водовідведення. На нашу думку, до економічних показників належать:

- ✓ обсяг реалізованої води чи наданих послуг,
- ✓ собівартість послуг з централізованого водопостачання та водовідведення,
- ✓ тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення,
- ✓ кредиторська та дебіторська заборгованість підприємств,
- ✓ загальна сума чистого доходу від реалізації послуг,
- ✓ сума чистого прибутку спрямовано на капітальні інвестиції,
- ✓ сума податків перерахованих до місцевого бюджету,
- ✓ сума додаткових державних чи приватних інвестицій залучених на модернізацію підприємства,
- ✓ показники ліквідності активів,
- ✓ підвищення вартості основних фондів.

До основних технічних показників ефективної діяльності підприємств водопостачання та водовідведення належать:

- ✓ втрати води під час транспортування,
- ✓ скид забруднених вод безпосередньо до природних водойм,
- ✓ кількість водопровідного насосного обладнання, і скільки з них потребує ремонту,
- ✓ кількість каналізаційного насосного обладнання, і скільки з них потребує ремонту,
- ✓ сумарна протяжність водопровідних мереж,
- ✓ відсоток ветхих та аварійних водопровідних мереж, які потребують заміни чи ремонту,
- ✓ сумарна протяжність каналізаційних мереж,
- ✓ відсоток ветхих та аварійних каналізаційних мереж, які потребують заміни чи ремонту,
- ✓ зносу та оновлення основних фондів,
- ✓ витрати електроенергії,
- ✓ показник обладнання житлових будинків приладами обліку спожитої води.

До основних соціальних показників ефективної діяльності підприємств водопостачання та водовідведення належать:

- ✓ охоплення населення послугами централізованого водопостачання та водовідведення міст,
- ✓ забезпечення споживачів послугами цілодобового водопостачання,
- ✓ відповідність реалізованої води стандартам якості питної води,
- ✓ розмір відрхувань на фінансування соціальних та екологічних програм,
- ✓ впровадження проектів інноваційного розвитку, наукових досліджень,
- ✓ розвиток міської інфраструктури.

За економічними показниками оцінюють обсяг реалізованих послуг, рентабельність підприємства, ефективність формування та використання фінансових ресурсів, перевіряють собівартість до встановлених тарифів, достатність оборотних коштів для покриття фактичних витрат. Також вираховують показники фінансової залежності, тобто, через заборгованість споживачів за надані послуги виникає заборгованість підприємств водопостачання та водовідведення перед постачальниками енергоносіїв тощо. За технічними показниками вираховують забезпеченість та ефективність використання наявних ресурсів, якісну оцінку майнового стану підприємства, вартість зносу та оновлення основних засобів, яка показує кількість нових основних засобів, що надійшли за певний період на підприємство, втрати води та витрати на електроенергію залежать від впровадження інноваційних механізмів та істотно впливають на величину тарифу. Соціальні показники відображають забезпечення споживачів доступними, безперебійними та якісними послугами водопостачання та водовідведення, залучення наукових розробок у роботу підприємств, що відповідно вплине на успішний розвиток підприємств.

Важливим на нашу думку є те, що підприємства комунальні і створені саме для задоволення відповідних потреб територіальної громади. І, водночас, це також стратегічні об'єкти, від яких залежить життя і здоров'я громадян. Тому оцінку ефективності діяльності підприємств сфери централізованого водопостачання та водовідведення необхідно проводити на основі трьох груп показників:

1. Економічні показники, в тому числі досягнення беззбитковості підприємства, можливість сплачувати податки та накопичувати кошти для оновлення основних засобів та модернізації.

2. Технологічні показники та проведення модернізації підприємства з урахуванням інноваційних технологій. Це допоможе державі зменшити дотаційні ресурси та покращити екологічне становище для майбутніх поколінь.

3. Соціальні показники - це задоволення потреб споживачів у доступі та якості питної води.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, необхідно розробити державну стратегію розвитку сфери водопостачання та водовідведення на основі трьох груп показників: економічних, технологічних та соціальних, створити сприятливі умови для залучення інвестицій та застосовувати інноваційні розробки для модернізації підприємств.

Об'єктивна оцінка ефективності діяльності комунальних підприємств має винятково важливе значення, оскільки характеризує успішність управління підприємств, сприяє доступності та збільшенню якості послуг, формує економічне зростання регіону і обґрунтовує доцільність інвестицій. У цих умовах важливе значення має реформування законодавства щодо надання комунальних послуг, уміння місцевих громад та управлінців оцінити потенціал підприємства та визначити шляхи його реалізації з максимальною ефективністю.

Список використаної літератури.

1. Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» № 1540-VIII від 22.09.2016 р. [Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19>.

2. Варганян В.М. Методи оцінювання економічної ефективності діяльності підприємств комунальної сфери / В.М. Варганян, Є.О. Нарожна // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. - № 53 (1026). - С. 19-24.

3. Гавриличенко Є.В. Заходи з управління житлово-комунальним господарством на основі узгодженості інтересів / Є.В. Гавриличенко // Молодий вчений. — 2015. — № 3 (1). — С. 53—57.

4. Гнатенко Є.П. Сучасні методики аналізу дебіторської заборгованості / Є.П. Гнатенко, А.М. Лебедик // Молодий вчений. – 2016. - № 11(38). – С. 562-565.

5. Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : [монографія] / Т.А. Говорушко, Н.І. Клімаш // – К. : Логос, 2013. – 204 с.

6. Голян В.А., Андрощук І.І. Інвестиції у сферу водокористування: інституціональне забезпечення та секторальні пріоритети / В.А. Голян, І.І. Андрощук // Інвестиції: практика та досвід.-2016.-№5.-С. 5-12.

7. Караман М. М. О сущности эффективности и экономической эффективности сельскохозяйственного производства в переходный период к рыночной экономике, их критерии и показатели / М.М. Караман // Экономика Крыма. Научно – практический журнал . – 2002. – №4. – С. 10 – 13.

8. Квасовський О. Р. Структура та специфіка фінансової діяльності підприємств комунального господарства / О. Р. Квасовський, В. В. Перевознюк // Місцеві фінанси: підручник / О.П. Кириленко, А.В. Дем'янюк, А.Б. Кондрашихін, О.Р. Квасовський; за ред. О. П. Кириленко.– Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015.– С. 241-251.

9. Кириленко О. П. Теоретичні та практичні аспекти фінансів підприємства водопостачання та водовідведення \ О. П. Кириленко, В. В. Перевознюк // Наука й економіка. – 2010. - № 4(20). – С. 23-33.

10. Перевознюк В. В. Оптимізація фінансового забезпечення підприємств водопостачання та водовідведення України / В. В. Перевознюк // Сталый розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 291-296.

11. Перевознюк В.В. Розвиток державної фінансової підтримки в галузі водопостачання та водовідведення / В.В. Перевознюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль, 2015. – Вип. 4. – С. 84-94.

12. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства / С.М. Пилипенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. - № 10. – С. 452-456.

13. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. - №5. – С. 3-16.

14. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ / Ю.П. Сурмин // К.: МАУП, 2003. – 368 с.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "About the National Commission that carries out state regulation in the fields of energy and utilities", available at:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19> (Accessed 29 September 2016).

2. Vartanian, V.M. and Narozhna, Ye.O. (2013), "Methods of estimation of economic efficiency of activity of enterprises of communal sphere", *Visnyk NTU «KhPI»*, vol. 53, pp. 19–24.

3. Havrylychenko, Ye.V. (2015), "Measures on management of housing and communal services on the basis of consistency of interests", *Molodyj vchenyj*, vol. 3 (1), pp. 53–57.

4. Hnatenko, Ye.P. (2016), "Modern methods of analysis of accounts receivable", *Molodyj vchenyj*, vol. 11(38), pp. 562–565.

5. Hovorushko, T.A. *Upravlinnia efektyvnistiu diial'nosti pidpriemstv na osnovi vartisno-oriientovanoho pidkhodu* [Managing the performance of enterprises based on a value-based approach], Kyiv, Ukraine.
6. Holian, V.A., Androschuk, I.I. (2016) "Investments in water use: institutional support and sectoral priorities", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol.5, pp. 5–12.
7. Karaman, M. M. (2002) "On the essence of the efficiency and economic efficiency of agricultural production in the transition period to a market economy, their criteria and indicators", *Jekonomika Kryma*, vol.4, pp. 10–13.
8. Kvasovs'kyj, O. R. Dem'ianiuk, A.V. Kondrashykhin, A.B. Kyrylenko, O.P. and Perevozniuk V. V. (2015) "*Skklad ta spetsyfika finansovoi diial'nosti pidpriemstv komunal'noho hospodarstva*" [Composition and specificity of financial activity of utilities enterprises], *Ekonomichna dumka TNEU*, Ternopil, Ukraine
9. Kyrylenko, O. P. and Perevozniuk, V. V. (2010) "Theoretical and practical aspects of the company's water supply and drainage finance", *Nauka j ekonomika*, vol. 4(20), pp. 23–33.
10. Perevozniuk, V. V. (2011) "Optimization of financial support of water supply and drainage companies in Ukraine", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 5, pp. 291–296.
11. Perevozniuk, V.(2015) "Development of state financial support in the field of water supply and drainage", *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu.*, vol. 4, pp. 84–94.
12. Pylypenko, S.M. (2016) "Theoretical principles of the estimation of efficiency of activity of the enterprise", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 10, pp. 452–456.
13. Sabluk, P.T. and Luzan, Yu.Ya. (2011) "Main directions of improvement of the state agrarian policy in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3–16.
14. Surmyn, Y.P. (2003) *Teoryya system y systemnyy analiz* [Theory of systems and system analysis], MAUP, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2018 р.